

Tchaj-wan a česká politika jedné Číny

Vymezení prostoru pro budování konstruktivních vztahů s Tchaj-wanem v současné mezinárodní situaci a v rámci našich smluvních závazků (policy paper).

Tchaj-wan se v posledních letech stává stále častějším tématem zahraniční i domácí politiky a veřejné diskuse. Zatímco naše vztahy s Tchaj-wanem jsou stále intenzivnější, vztahy s Čínskou lidovou republikou po letech nekritického nadšení rychle ochladly. Mezi těmito dvěma jevy však není nutně přímá souvislost, kterou jim připisuje jak čínská strana, tak někteří čeští politici.

Vztahy mezi ČLR a Tchaj-wanem, stejně jako i náš přístup k oběma těmto zemím, provází řada mýtů a nejasností. Někteří aktéři na české straně často nemají zcela jasno v historii, souvislostech a terminologii, jež se k takzvané otázce jedné Číny a Tchaj-wanu vážou; čínská strana těchto mezer cíleně využívá k podsouvání a posouvání interpretací klíčových pojmů, v rozporu se zájmy ČR.

Obecně lze shrnout, že koncept „jedné Číny“ je ideový a politický konstrukt, zavedený v rámci historicky podmíněného diskurzu dvou politických stran, KS Číny a Kuomintangu, v jejich vzájemném soupeření o moc. Třetích stran a mezinárodního společenství, včetně České republiky, se týká jen do té míry, že ho KS Číny a potažmo Čínská lidová republika prosazuje v mezinárodních vztazích jako nezbytnou podmínku bilaterálních diplomatických relací a v řadě případů i jako podmínku členství ve vybraných multilaterálních organizacích.

Vzhledem k hospodářské a politické váze ČLR, druhé největší ekonomiky světa a stálého člena Rady bezpečnosti OSN, nelze její vůli v této věci ignorovat, jak by se jinak patrně stalo u méně vlivných států v případě podobných konstruktů, ve své podstatě irelevantních pro rozvoj vzájemných vztahů. ČLR si vynutila zanesení tohoto termínu do řady bilaterálních dohod a dalších závazných dokumentů. Od vzniku samostatného státu v roce 1993 si však česká strana, podobně jako většina našich spojenců, důsledně vyhrazuje právo formulovat svou vlastní „politiku jedné Číny“. Jejím základním účelem je vyrovnat se s nároky ČLR, aniž bychom přitom ohrozili své vlastní hospodářské a bezpečnostní zájmy, např. rozvoj oboustranně prospěšných vztahů s Tchaj-wanem.

V rámci své „politiky jedné Číny“ uznáváme v souladu s příslušnými rezolucemi OSN nárok ČLR reprezentovat „jednu Čínu“, na rozdíl od čínské pozice vyjádřené v tzv. „principu jedné Číny“ však do tohoto vágního konstruktů nezahrnujeme nutně Tchaj-wan. K jeho státoprávnímu statusu se explicitně nevyjadřujeme. S Tchaj-wanem udržujeme produktivní vztahy na nejrůznějších úrovních jako s de facto nezávislým státem, aniž bychom ho jako takový uznali de iure, ostatně i s ohledem na to, že Tchaj-wan sám pod tlakem ČLR nevyhlásil svou nezávislost, protože takový krok by s největší pravděpodobností vedl k vojenskému střetu s ČLR.

Případný vojenský střet v Tchajwanské úžině by v současném geopolitickém kontextu mohl snadno přerůst v regionální, nebo i globální konflikt s nedozírnými následky pro světové společenství, včetně ČR. V našem nejvlastnějším zájmu proto není vyjadřovat se ke státoprávnímu uspořádání na druhém konci světa, což nám ostatně ani nepřísluší, ale 1) usilovat, aby latentní konflikt mezi ČLR a Tchaj-wanem nepřerostl v otevřený konflikt, a 2) rozvíjet produktivní vztahy s Tchaj-wanem, pokud možno aniž bychom ohrožovali vztahy s ČLR. Jediným pevným omezením pro rozvoj vztahů s Tchaj-wanem tak zůstává případné oficiální uznání jeho suverenity, což by bylo v současné situaci nejen riskantní, ale i nepraktické mj. vzhledem k tomu, že samotný Tchaj-wan při absenci vyhlášení své nezávislosti definuje jakožto Čínská republika podle platné ústavy svou suverenitu jako svrchovanost nad celou („jednou“) Čínou (dokonce včetně vnějšího Mongolska). Abstraktní správu nad „jednou Čínou“ Tchaj-wan zjevně nevykonává a skutečnou správu nad skupinou ostrovů pod svou reálnou kontrolou oficiálně nedeklaroval jako samostatný státní celek (pod hrozbou útoku ze strany ČLR). V této ambivalentní situaci je logická i současná ambivalentní česká politika jedné Číny, jež se k Tchaj-wanu staví jako k de facto suverénnímu státu mimo reálnou kontrolu ČLR, ale neuznává ho jako takový de iure (protože se jako takový ani sám nedeklaroval).

Vedle těchto základních východisek existuje ve stále intenzivnějším reálném ekonomickém a politickém styku s Tchaj-wanem celá řada subtilních podotázek, které vposledku vyžadují formulaci systematického, dlouhodobého a jednotného přístupu, včetně jednotné terminologie, kterou nebude zapotřebí řešit ad hoc pokaždé znovu u každého memoranda či jiného smluvního dokumentu. Taková udržitelná politika vůči Tchaj-wanu se bude muset v dohledné době neustále vyrovnávat s nároky ČLR v rámci naší politiky jedné Číny. Tuto politiku je třeba chápat jako nástroj k ochraně našich národních zájmů, a nikoliv jen jako úlitbu požadavkům ČLR. Měla by být formulována a prováděna tak, aby pokud možno neomezovala naše produktivní vztahy s Tchaj-wanem a současně minimalizovala případné tření s ČLR. K tomu je třeba pochopit historický vývoj celého konceptu, včetně terminologie, jež ho odráží a s níž musíme chtít nechtět operovat v mezinárodním prostoru. Výklad této terminologie a jeho praktická aplikace v rámci naší politiky jedné Číny je však už jen na nás.

Tento dokument si v první části klade za cíl osvětlit vznik problematiky jedné Číny, vývoj tohoto konceptu i jeho současnou podobu, ale také změny, které se odehrály v Čínské lidové republice a na Tchaj-wanu od doby, kdy se tento termín objevil poprvé. Zároveň uvádí dokumenty, které kodifikují koncept jedné Číny a jeho odlišný výklad v ČLR a v ČR (a velké části světa).

Druhá část dokumentu shrnuje jedenáct nejčastějších argumentů ČLR, jimiž obhajuje své nároky na Tchaj-wan, a čtyři doporučení, která bychom měli brát v potaz při tvorbě naší vlastní politiky vůči ČLR a Tchaj-wanu.

Historický úvod

Pojem „jedna Čína“ se dostal do popředí zájmu světové veřejnosti po vstupu ČLR do OSN a zahájení čínsko-amerického sblížení v roce 1971, ale jeho historie sahá až do čtyřicátých let minulého století. Po druhé světové válce se v Číně opět rozhořela občanská válka mezi vládou Čínské republiky, kterou představovala strana Kuomintang (国民党) v čele s Čankajškem, a Komunistickou stranou Číny (中国共产党) v čele s Mao Ce-tungem. Komunisté válku vyhráli a vyhlásili vznik Čínské lidové republiky a vláda Čínské republiky spolu se zbytky své armády i částí obyvatelstva uprchla na Tchaj-wan. Obě strany, jak nově vzniklá Čínská lidová republika na čínské pevnině, tak Čínská republika (na Tchaj-wanu), se prohlašovaly za právoplatnou vládu Číny.

V období studené války většina západních států udržovala oficiální styky s Čínskou republikou na Tchaj-wanu, státy východního bloku za legitimní čínskou vládu považovaly Čínskou lidovou republiku. Čínská republika byla ještě jako vláda celé („jedné“) Číny jedním ze zakládajících členů OSN a zároveň členem Rady bezpečnosti. Tuto pozici si udržela i poté, co se přemístila na Tchaj-wan a ztratila kontrolu nad čínským územím. Čínská lidová republika ve strukturách OSN až do roku 1971 žádné zastoupení neměla.

V sedmdesátých letech se tato situace postupně stávala neudržitelnou. Čínská lidová republika upevnila svou kontrolu nad Čínou a možnost, že by Čínská republika znovu dobyla toto území, již byla prakticky nulová. Čínská lidová republika se v té době vzpamatovávala z nejničivější fáze Kulturní revoluce (文化大革命) a snažila se zapojit do mezinárodních struktur. Roku 1971 se jí na Valné hromadě OSN podařilo prosadit prostřednictvím Albánie návrh, aby v rámci struktur OSN, a to včetně Rady bezpečnosti, zastupovala Čínu namísto dosavadní Čínské republiky. Obě entity si činily nárok na to, že jsou jedinou legitimní vládou Číny, odmítly proto po přijetí rezoluce

č. 2758¹ myšlenku dvojího zastoupení či jakékoli jiné účasti Čínské republiky (resp. Tchaj-wanu) ve strukturách OSN ve chvíli, kdy zde Čínu zastupuje Čínská lidová republika.

Poté, co Valné shromáždění OSN vydalo usnesení o změně zastoupení Číny, mnohé státy postupně přestaly uznávat Čínskou republiku na Tchaj-wanu jako legitimní vládu Číny a místo toho navázaly oficiální styky s Čínskou lidovou republikou. V sedmdesátých letech se také Spojené státy, dosavadní nejdůležitější spojenec Čínské republiky, začaly sbližovat s ČLR. Po sérii diplomatických manévrů a tajné návštěvě Henryho Kissingera v ČLR se zástupci obou těchto zemí setkali roku 1972 v Číně a podepsali spolu dokument známý jako Šanghajske komuniké.² V něm USA deklarují své ambivalentní stanovisko k otázce jedné Číny a konstatují, že „berou na vědomí“ pozici „Číňanů na obou stranách Tchajwanské úžiny, že existuje pouze jedna Čína“, což tehdy skutečně byl postoj vlád v Pekingu i Tchaj-peji. Sbližování ČLR a USA nakonec vyvrcholilo na přelomu let 1978 a 1979, kdy Spojené státy navázaly oficiální diplomatické vztahy s ČLR a zároveň vypověděly oficiální diplomatické vztahy s Čínskou republikou. Toto exekutivní rozhodnutí vyvolalo značný rozruch v americkém Kongresu, který v reakci na něj přijal v témže roce (1979) vlastní federální zákon zvaný Taiwan Relations Act.³ Ten upravuje podobu vztahů mezi oběma zeměmi při absenci oficiálních diplomatických vztahů a zároveň Tchaj-wanu poskytuje bezpečnostní záruky včetně legálního rámce pro nákup amerických zbraní pro „nutnou sebeobranu“.

Většina států světa v podstatě následovala americký přístup více či méně ambivalentního postoje k otázce „jedné Číny“, resp. ke státovprávnímu uspořádání vztahů mezi ČLR a Tchaj-wanem, a formulovala v tom smyslu svou vlastní „politiku jedné Číny“. Jakkoli se jazyk popisující přístup k jedné Číně a Tchaj-wanu v přílušných dokumentech jednotlivých států liší, obecně lze shrnout, že ve světě existují různé varianty „politiky jedné Číny“, z nichž nejčastěji zastoupené jsou tyto: 1. více než pět desítek států uznává, že ČLR je jediná legitimní vláda Číny (či že reprezentuje veškerý čínský lid) a Tchaj-wan je součást Číny (provincie či neoddelitelná část území); 2. více než čtyři desítky států uznávají, že ČLR je jedinou legitimní vládou Číny a k suverenitě Tchaj-wanu se nevyjadřují; 3. téměř tři desítky států neuznávají ČLR jako jedinou legitimní vládu Číny a ani se nevyjadřují k suverenitě Tchaj-wanu; 4. přibližně 15 států

¹ United Nations (1971). „Restoration of the lawful rights of the People's Republic of China in the United Nations.“. Dostupné na: <https://digitallibrary.un.org/record/192054>.

² White House (1972). „Joint Statement Following Discussions With Leaders of the People's Republic of China“. Dostupné na <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v17/d203>.

³ U.S. Congress (1979). „Taiwan Relations Act“. Dostupné na: <https://www.congress.gov/bill/96th-congress/house-bill/2479>.

uznává ČLR jako jedinou legitimní vládu Číny a „bere na vědomí“ tvrzení ČLR, že Tchaj-wan je neoddělitelnou součástí Číny; 5. dalších přibližně 15 států uznává Čínskou republiku. Stojí za to podotknout, že v jednotlivých skupinách se spolu vyskytují státy, které mají rozdílné politické uspořádání, jsou od sebe kulturně odlišné a geograficky vzdálené a i jejich praktický postoj vůči Tchaj-wanu se značně odlišuje bez ohledu na to, jakými slovy formulují svou politiku vůči Tchaj-wanu a jedné Číně.

Koncept jedné Číny

Právě od těchto událostí, tedy přijetí rezoluce č. 2758, podepsání Šanghajského komuniké a navázání oficiálních vztahů mezi ČLR a USA, se odvozuje koncept jedné Číny v současné mezinárodní diplomatické a politické praxi. Z něj pak vychází i politika jedné Číny, tedy v podstatě způsob, jakým se jednotlivé země vyrovnávají s čínskými nároky vyjádřenými v „principu jedné Číny“. Státy, které se jí zavázaly dodržovat, vesměs uznávají (s drobnými nuancemi), že na světě existuje pouze jediná Čína, jejíž jedinou právoplatnou vládou je Čínská lidová republika. O Tchaj-wanu tato politika mlčí, nevyjadřuje se tedy, má-li Tchaj-wan být součástí „jedné Číny“, či má-li být samostatný. Tento postoj vůči Tchaj-wanu pak Spojené státy nazývají „strategickou nejednoznačností“ (strategic ambiguity); ostatní státy tento přístup z velké části přejímají.

Tento kompromis, ustavený v sedmdesátých letech, v době svého vzniku v podstatě vyhovoval všem zúčastněným stranám. Jak Čínská lidová republika, tak Čínská republika stále mohly tvrdit, že zastupují „jednu Čínu“. Čínská republika se v sedmdesátých letech stále držela své rétoriky o znovudobytí čínské pevniny. Neměla tudíž zájem, aby se Tchaj-wan prezentoval, tím méně deklaroval, jako samostatný stát, přestože jím již tehdy de facto byl. Stejně tak tato pozice vyhovovala i Čínské lidové republice jako základ pro její nárok na budoucí „znovusjednocení“.

Ani jedna z těchto entit nebyla v sedmdesátých letech pro mezinárodní společenství tak významná, jak je v dnešní době. ČLR se postupně vzpamatovávala z Kulturní revoluce, která zdevastovala její domácí a zahraniční politiku i ekonomiku, a musela tomu přizpůsobit své tehdejší ambice. Na Tchaj-wanu se teprve začala formovat klíčová průmyslová odvětví jako výroba (fabrikace) polovodičů a neměl takovou strategickou důležitost, jakou má dnes kvůli geopolitickým sporům s ČLR. Jakožto diktatura jedné strany (Kuomintangu), navíc vykonávaná v podmínkách desítky let trvajících stanného práva, nepředstavoval v té době ani demokratického spojence se sdílenými hodnotami.

Přistoupit na koncept jedné Číny jakožto ambivalentní status quo bylo v sedmdesátých letech snadné, protože jeho vágní definice vyhovovala všem. K Čínské lidové republice se vázala mnohá očekávání. Předpokládalo se, že se tamější režim demokratizuje, díky čemuž problém s Tchaj-wanem nakonec sám vymizí – buď nebude demokratizovaná ČLR usilovat o připojení Tchaj-wanu, nebo se Tchaj-wan bude ochotný spojit se svobodnou a rozvinutou zemí, v níž by se ČLR mohla proměnit.

Situace se ovšem nakonec oproti původním předpokladům vyvinula jinak. Tchaj-wan se na konci osmdesátých let postupně demokratizoval a implicitně se vzdal nároků na vládu nad Čínou. Ostrov se pyšní jedním z nejstabilnějších demokratických režimů v Asii i rozvinutou občanskou společností. Tamější obyvatelé se v současné době v naprosté většině ztotožňují s tchajwanskou identitou,⁴ odlišnou od čínské, a o spojení s Čínskou lidovou republikou nestojí.⁵ Po své demokratizaci se Tchaj-wan stal důležitým spojencem západních států, s nimiž sdílí stejné hodnoty. Současně nabyl nezastupitelné role v oblasti pokročilých technologií i logistiky. V souvislosti se vzestupem ČLR též strmě narostl jeho geostrategický význam jako jádra „první ostrovní linie“, bránící čínským námořním silám v průniku do Tichého oceánu.

Čínská lidová republika zažila překotný ekonomický růst, který ovšem oproti optimistickým předpokladům nedoprovázela politická demokratizace. Po masakru na náměstí Nebeského klidu v roce 1989 bylo zřejmé, že komunistická strana neumožní ani částečnou demokratizaci Číny. Přesto západní státy i na začátku třetího tisíciletí doufaly, že by se Čínská lidová republika mohla stát spolehlivým partnerem dodržujícím pravidla, u nějž postupně dojde k liberalizaci. Tyto naděje, masivně podporované vlivovými operacemi čínské vlády, definitivně vzaly za své během vlády generálního tajemníka Si Ťin-pchinga (2012–). Jeho vláda je poznamenána návratem kultu osobnosti, novým důrazem na ideologii, stále větším pronikáním státu do ekonomiky i soukromí obyvatel a potlačováním práv národnostních menšin, jehož nejvýraznějším příkladem jsou převýchovné tábory v oblasti Východního Turkestánu (Sin-ťiang, 新疆). Skepsi obyvatel Tchaj-wanu ohledně možného připojení k Čínské lidové republice také významně ovlivnily události posledních let v Hongkongu (香港). Původně garantované svobody, které měly této dříve britské kolonii zůstat i po jejím připojení k ČLR v rámci politiky „jedna země, dva systémy“ (一国两制), vzaly za své po přijetí zákona o státní bezpečnosti (国安法) v roce 2020.

⁴ Election Study Center, National Chengchi University (2023). „Taiwanese/Chinese Identity (1992/06~2023/06)“. Dostupné na: <https://esc.nccu.edu.tw/PageDoc/Detail?fid=7800&id=6961>.

⁵ Election Study Center, National Chengchi University (2023). „Taiwan Independence vs. Unification with the Mainland (1994/12~2023/06)“. Dostupné na: <https://esc.nccu.edu.tw/PageDoc/Detail?fid=7801&id=6963>.

ČLR v současnosti projevuje expanzivní ambice, jejichž dokladem je mimo jiné zábor a militarizace Jihočínského moře v rozporu s rozhodnutím Mezinárodního soudu.⁶ Stále také zvyšuje tlak na Tchaj-wan a prohlašuje, že v případě selhání možností mírového připojení bude usilovat o sjednocení vojenskou silou. Narůstající geopolitické ambice Čínské lidové republiky ve spojení se stále se stupňující agresivní rétorikou vůči Tchaj-wanu brání Tchajwancům v možnosti rozhodovat o své budoucnosti. Tchaj-wan tak do dnešních dnů používá název i státní symboly Čínské republiky, stejně jako ústavu z roku 1947,⁷ přijatou dva roky před tím, než se Čínská republika přemístila na Tchaj-wan. Jakékoli změny týkající se státnosti Tchaj-wanu označuje Čínská lidová republika za casus belli k vojenské intervenci.

Jakkoli je tedy koncept jedné Číny v mnoha směrech nevyhovující a přežitý, jelikož vznikl za zcela odlišných okolností, představuje (křehkou) záruku míru, jehož zachování je klíčové pro udržení stability a prosperity nejen v regionu samotném, ale po celém světě. Demokratičtí partneři Tchaj-wanu v čele se Spojenými státy, ale i Českou republikou, tak vůči Tchaj-wanu zachovávají strategickou nejednoznačnost a zavázali se k dodržování politiky jedné Číny. Uznávají sice, že Čínská lidová republika je jedinou legitimní vládou Číny, neříkají však, zda Tchaj-wan je či není součástí tohoto státního celku. K otázce tchajwanské nezávislosti či naopak připojení Tchaj-wanu k Číně se nevyjadřují nad rámec požadavku nepoužití síly. S Tchaj-wanem udržují neoficiální vztahy, které nicméně mohou nabývat různé podoby a intenzity a mohou být velmi čilé – v řadě případů čilejší než s oficiálně uznávanou ČLR.

Čínská lidová republika s růstem své asertivity ovšem zavedený status quo čím dál častěji narušuje. Činí tak diplomatickou cestou i hrozbou vojenské síly. Na poli diplomacie se snaží přesvědčit ostatní aktéry o svém „nezadatelném“ právu na Tchaj-wan. Své stanovisko, že na světě existuje jen jediná Čína, ČLR je její jedinou legitimní vládou a Tchaj-wan je její součástí, nazývá principem jedné Číny (一中原则). Ten se snaží vydávat za objektivní, univerzálně platný a uznávaný, s oporou v mezinárodním právu, přestože se od stanovisek („politiky jedné Číny“) ostatních aktérů v podstatných aspektech liší.

ČLR zároveň v okolí Tchaj-wanu stále častěji demonstruje svou vojenskou sílu, narušuje dříve respektovanou středovou linii v Tchajwanské úžině, a podniká kolem ostrova námořní cvičení, jež se rovnají de facto krátkodobým blokádam. Ve světle

⁶ Permanent Court of Arbitration (2016). „The South China Sea Arbitration“. Dostupné na: <https://web.archive.org/web/20190129031833/https://pca-cpa.org/wp-content/uploads/sites/175/2016/07/PH-CN-20160712-Award.pdf>.

⁷ Office of the President (1947). „Constitution of the Republic of China (Taiwan)“. Dostupné na: <https://english.president.gov.tw/page/93>.

těchto změn dochází i v politice jednotlivých států vůči Číně k jistým změnám, jak je nejlépe vidět na příkladu Spojených států – od původního pasivního akceptování ambivalentního statu quo se postupně posouvá ke snaze zabránit Čínské lidové republice v násilné změně tohoto statu quo silou.

Dokumenty kodifikující koncept jedné Číny

Čínská lidová republika své nároky na Tchaj-wan staví na své interpretaci tchajwanských dějin a často cituje mnohé historické dokumenty, které dle jejího názoru opravňují její stanovisko. Jakkoli je důležité se s historií Tchaj-wanu seznámit, koncept (a politika) jedné Číny se v zásadě odvozuje od následujících mezinárodních dokumentů a bilaterálních smluv mezi ČLR a USA, které ostatní svět více méně následuje:

1. Rezoluce OSN č. 2758, jež říká, že „Čína“ nemá být v orgánech OSN reprezentovaná Čankajškovými zástupci.
2. Šanghajské komuniké z roku 1972. To představuje první výsledek jednání mezi Spojenými státy a Čínskou lidovou republikou, jež položilo základ pro navázání diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi. Spojené státy zde „berou na vědomí, že všichni Číňané na obou stranách Tchajwanské úžiny zastávají názor, že existuje pouze jedna Čína (acknowledge that all Chinese on either side of the Taiwan Strait maintain there is but one China)”.
3. Druhé komuniké⁸ z roku 1979, jímž USA ustavují diplomatické vztahy s ČLR a potvrzují principy Šanghajského komuniké. Poté, co Spojené státy navázaly oficiální diplomatické styky s Čínskou lidovou republikou, naopak přerušily oficiální vztahy s Čínskou republikou na Tchaj-wanu.
4. Taiwan Relations Act – federální zákon přijatý Spojenými státy roku 1979 po přerušení oficiálních diplomatických styků s Čínskou republikou. Tento zákon určuje podobu neoficiálních vztahů mezi Čínskou republikou na Tchaj-wanu a Spojenými státy, nahrazuje smlouvu o vzájemné vojenské pomoci a též právně ukotvuje prodej zbraní Tchaj-wanu. V tomto dokumentu se také píše, že bezpečnost Tchaj-wanu je pro Spojené státy zásadním zájmem.

⁸ United States Information Service (1979). „Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations“. Dostupné na: <http://www.taiwandocuments.org/communiqué02.htm>.

5. Třetí komuniké⁹ mezi Spojenými státy a ČLR z roku 1982 potvrzující principy prvních dvou komuniké, které navíc říká, že obě země budou respektovat svou suverenitu a nebudou zasahovat do svých vnitřních záležitostí.
6. Šest ujištění (Six Assurances)¹⁰ z roku 1982. USA vydaly tento dokument v reakci na obavy Tchaj-wanu z jejich sbližování s Čínou. Vláda Spojených států v něm slibuje Tchaj-wanu, že neukončí prodej zbraní ani jej nebude konzultovat s ČLR, nebude na Tchaj-wan vyvíjet nátlak či se jinak angažovat ve věci jeho připojení k Číně, nezmění Taiwan Relations Act ani svou politiku vůči Tchaj-wanu.
7. „Politika tří ne“¹¹ Billa Clintona z roku 1998. Tehdejší prezident v ní říká, že Spojené státy nepodporují nezávislost Tchaj-wanu, nepodporují řešení, jež by vytvořilo buďto dvě Číny, či jednu Čínu a jeden Tchaj-wan, a nepodporují ani jeho přijetí do mezinárodních organizací založených na státnosti. Tato „politika“ ovšem není podložena smluvním dokumentem a její závaznost je tak sporná.

Nejčastější argumenty ČLR na podporu svých nároků vůči Tchaj-wanu

Následující argumenty vycházejí ze tří bílých knih o Tchaj-wanu vydaných vládou ČLR. Jedná se o tyto dokumenty: Otázka Tchaj-wanu a „znovusjednocení“ Číny (1993),¹² Princip jedné Číny a problém Tchaj-wanu (2000),¹³ Otázka Tchaj-wanu

⁹ Governments of United States of America and the People's Republic of China (1982). „US–PRC Joint Communique“. Dostupné na: https://en.wikisource.org/wiki/US%E2%80%93PRC_Joint_Communique,_August_17,_1982.

¹⁰ American Institute in Taiwan (1982). „Declassified cables: Taiwan arms sales & Six Assurances“. Dostupné na: <https://www.ait.org.tw/declassified-cables-taiwan-arms-sales-six-assurances-1982/>.

¹¹ Mann, Jim (1998). „Clinton 1st to OK China, Taiwan ‘3 No’s““. *Los Angeles Times* [online]. Dostupné na: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1998-jul-08-mn-1834-story.html>.

¹² State Council (1993). „The Taiwan Question and “Reunification” of China“. Dostupné na: <https://interpret.csis.org/translations/the-taiwan-question-and-reunification-of-china/>.

¹³ Taiwan Affairs Office (2000). „The One-China Principle and the Taiwan Issue“. Dostupné na: <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/asia/022200china-taiwan-text.html>.

a znovusjednocení Číny v nové éře (2022).¹⁴ Níže rozepsané argumenty tak představují oficiální pozici ČLR, již reprodukuje tamější státní i nestátní aktéři.

1. Princip jedné Číny je objektivní, univerzálně platný a má oporu v mezinárodním právu. Představuje standard, který se země (včetně České republiky) zavázaly uznávat.

Princip jedné Číny představuje pozici ČLR, která se liší od pozice ostatních států. ČLR říká, že Čína je jen jedna, její jedinou legitimní vládou je ČLR a Tchaj-wan je její součástí. Pozice ostatních států včetně České republiky nazývaná politika jedné Číny uvádí pouze, že Čína je jen jedna a její jedinou legitimní vládou je ČLR. K otázce Tchaj-wanu se nevyjadřuje. Zatímco vlastní politiku jedné Číny se ČR v rámci řady mezinárodních dokumentů zavázala uznávat, k uznání čínské pozice („principu“) se nezavázala.

2. Rezoluce OSN č. 2758 stanovuje, že princip jedné Číny (tedy pozice ČLR vůči Tchaj-wanu) je objektivní a má být univerzálně dodržovaný. Mluví o tom, že Tchaj-wan má být součástí Čínské lidové republiky.

Tato rezoluce pouze říká, že „Čína“ nemá být v orgánech OSN reprezentovaná „Čankajškovými zástupci“. K nárokům ČLR na Tchaj-wan ani konkrétnímu statusu ostrova se žádným způsobem nevyjadřuje.

3. Tchaj-wan byl již od starověku vždy čínský, má tedy Číně patřit i nyní.

O tom, jak moc byl v minulosti Tchaj-wan čínský, lze vést spory. Pod čínskou správou se dostal až v 17. století, nicméně ještě na konci 19. století, než jej Čínské císařství podepsáním Šimonosecké mírové smlouvy „navždy“ přenechalo Japonsku, bylo tamější obyvatelstvo z větší části nečínské a vláda deklarovala suverenitu jen nad částí Tchaj-wanu.

Zda Tchaj-wan byl či nebyl historicky součástí Číny je z hlediska mezinárodního práva irelevantní, protože historické vlastnictví nezakládá nárok na suverenitu. Suverenitu zakládá reálný výkon státní správy nad určitým územím a lze ji měnit pouze pomocí teritoriální smlouvy či bezpodmínečnou kapitulací po prohrané válce, kdy vítězná mocnost získává právo disponovat územím poraženého.

¹⁴ Taiwan Affairs Office (2022). „White Paper: The Taiwan Question and China's Reunification in the New Era“. Dostupné na: http://us.china-embassy.gov.cn/eng/zgyw/202208/t20220810_10740168.htm.

4. Otázka Tchaj-wanu představuje vnitřní záležitost Číny, do níž ostatní státy nemají právo zasahovat.

Tchaj-wan má vlastní demokraticky zvolenou vládu, zatímco ČLR Tchaj-wan nikdy nespravovala. Otázka Tchaj-wanu je tak na prvním místě problémem samotných Tchajwanců. Stupňující se vojenský tlak ČLR nicméně představuje závažnou hrozbu nejen pro ostatní země ve východní Asii, ale i pro celý svět.

5. Tchajwanci jsou Číňané. Tvoří společně jeden národ, hovoří stejným jazykem, měli by tedy být součástí jednoho státu.

Otázka identity je vždy sporná a značně subjektivní. Dle pravidelných průzkumů se v současnosti 61 % lidí na Tchaj-wanu identifikuje výlučně jako „Tchajwanci“, zatímco 33 % se ztotožňuje jak s tchajwanskou, tak s čínskou identitou. Část tchajwanské populace tvoří nečínští původní obyvatelé, s nimiž je většinová čínská populace do různé míry promíšená. Před příchodem KMT na Tchaj-wan navíc většina obyvatel za svůj mateřský jazyk považovala sinitický jazyk hokkien¹⁵ se standardní čínštinou vzájemně nesrozumitelný.

Nicméně ani otázka příslušnosti k určitému etniku či jazykové skupině není zcela relevantní, stejně jako otázka historického vlastnictví. Hranice států nemusí kopírovat hranici osídlení jednotlivých etnik, kultur či jazykových oblastí, což platí nejen v Evropě, ale i v Asii.

6. Spojené státy jednostranně mění politiku vůči Tchaj-wanu. V regionu zvyšují napětí a hrozbu války.

Pozice Spojených států je ve své ambivalentnosti v podstatě neměnná od roku 1979. Jádro politiky jedné Číny se nezměnilo, stejně jako se nezměnil přístup k otázce tchajwanské nezávislosti. Spojené státy dodržují tzv. středovou linii v Tchajwanské úžině, jež představuje faktickou hranici mezi ČLR a Tchaj-wanem již od 50. let. Svou aktivnější politikou ve východní Asii pouze reagují na stupňující se vojenskou hrozbu ČLR a snaží se zabránit násilné změně statu quo, který již téměř tři čtvrtě století zaručuje mír a stabilitu v celém regionu.

7. ČLR je mírovou silou. Její politika vůči Tchaj-wanu je konzistentní, neměnná a mírová.

¹⁵ Zatímco ČLR označuje varianty čínštiny termínem „dialekt“, západní lingvisté kvůli jejich vzájemné nesrozumitelnosti často raději mluví o sinitických jazycích.

ČLR svou pozici vůči Tchaj-wanu během své existence měnila a současný přístup pochází až z 90. let. Od té doby též ČLR na Tchaj-wan míří přibližně 2000 balistickými raketami. Tlak na Tchaj-wan ČLR navíc postupně zintenzivňuje. Od nástupu Si Ťin-pchinga na pozici generálního tajemníka KS Číny se stává čím dál běžnější narušení tchajwanského vzdušného prostoru čínskými bojovými letouny. Stejně tak vojenské i civilní lodě stále častěji vplouvají do tchajwanských vod.

Vrcholem těchto čínských aktivit bylo vojenské cvičení za použití ostrého střeliva v srpnu roku 2022. To simulovalo invazi na Tchaj-wan a vyústilo ve faktickou několikadenní blokádu ostrova, což z pohledu mezinárodního práva představuje válečný akt. ČLR navíc ve svých prohlášeních stále častěji zmiňuje nutnost vyřešit „tchajwanskou otázku“ a to i s použitím síly, bude-li to situace vyžadovat. Samotnou hrozbu použití síly lze považovat za agresi.

8. Japonské nároky na Tchaj-wan zanikly poté, co Čína vyhlásila neplatnost tzv. nerovnoprávných smluv včetně Šimonosecké mírové smlouvy.

Čínská republika při vyhlášení války Japonsku roku 1941 prohlásila Šimonoseckou mírovou smlouvu za neplatnou, neboť se dle jejího názoru jednalo o tzv. nerovnoprávnou smlouvu (uzavřenou pod nátlakem). Tím měly dle Čínské republiky japonské nároky na Tchaj-wan zaniknout. Mezinárodní právo nicméně nezná termín „nerovnoprávná smlouva“ a předpokládá, že všechny smlouvy jsou uzavřené za teoreticky rovných podmínek. Pokud se jeden stát při mírovém vypořádání s druhým státem vzdává části území v jeho prospěch, činí tak proto, aby nemusel dále bojovat ve válce, která by pro něj mohla být likvidační. Teritoriální smlouvu (pakliže Šimonoseckou mírovou smlouvu za takovou považujeme) navíc nelze vypovědět jednostranně. Čínská republika tedy nemůže jednostranně prohlásit japonské nároky za neplatné. Japonsko samotné se při uzavírání mírové smlouvy ze San Franciska (1951) nároků na Tchaj-wan vzdalo, nicméně neudalo, v čí prospěch tak učinilo.

9. Spojenci během druhé světové války jasně deklarovali, že Tchaj-wan má připadnout Číně, a to nejprve v Káhirské (1943), a pak v Postupimské (1945) deklaraci.

Obě deklarace představují společnou vizi spojenců o mírovém uspořádání poté, co bude Japonsko ve druhé světové válce poražené. Jejich právní závaznost je nicméně sporná. Veškeré další změny v oblasti přesunu suverenity nad určitým územím, tedy i nad územím Tchaj-wanu, by zároveň musely být prováděny v souladu s mezinárodním právem pomocí teritoriálních smluv. Obě deklarace

navíc popisované poválečné uspořádání podmiňovaly mírem, který ČLR porušila svým vstupem do korejské války proti silám OSN.

10. ČLR nebrání žádné zemi či jiným aktérům v rozvoji civilních, hospodářských či osobních vztahů s Tchaj-wanem a jeho obyvateli.

ČLR soustavně vytlačuje Tchaj-wan z mezinárodního pole. Zahraničním firmám, které mají své zájmy v ČLR, brání uvádět Tchaj-wan jako svébytné a samosprávné území, blokuje vývoz zboží na Tchaj-wan (např. vakcíny proti covidu-19). Vyhrožuje bojkotem či zákazem přístupu na čínský trh každé firmě, která nesplní čínské požadavky ohledně Tchaj-wanu.

11. Konsenzus z roku 1992 je společné prohlášení čínské a tchajwanské vlády, v němž obě vlády deklarují, že Tchaj-wan je součástí Číny a chtějí, aby došlo k jeho sjednocení s Čínou.

Polooficiální jednání mezi zástupci ČLR a Tchaj-wanu, které proběhlo před více než třemi desítkami let a jehož výsledek je obecně zpochybňovaný, je z hlediska české politiky vůči Číně a Tchaj-wanu bezpředmětné.

Východiska pro další formulaci naší „politiky jedné Číny“:

1. Základem naší strategie vůči Tchaj-wanu a ČLR by měla být snaha udržet mír v Tchajwanské úžině, protože vojenský konflikt by měl ničující dopady i na ČR a její spojence. To v praxi znamená především odradit Čínskou lidovou republiku od snah o změnu současného statu quo silou.
2. Potřebného deterentu může ČR dosáhnout jen v úzké spolupráci se svými spojenci, zejména v rámci konceptu svobodného a otevřeného Indo-Pacifiku. ČR zformulovala již v roce 2022 svou vlastní strategii¹⁶ k Indo-Pacifiku; udržení míru v Tchajwanské úžině by se mělo stát jedním z jejích ústředních bodů.
3. Vhodným deterentem k udržení míru je zvyšování mezinárodního profilu Tchaj-wanu a jeho pevné zapojení do mezinárodních struktur v mezích jeho současného „ambivalentního“ statusu. Bude-li Tchaj-wan viditelným členem mezinárodního společenství, snižuje se riziko jeho napadení Čínskou lidovou

¹⁶ MZV ČR (2022). „Strategie České republiky pro spolupráci s Indo-Pacifikem“. Dostupné na: https://mzv.gov.cz/file/4852335/Strategie_CR_k_Indo_Pacifiku.pdf.

republikou. Je tedy v našem zájmu, a v souladu s naší politikou jedné Číny, podporovat rozšíření mezinárodního prostoru pro Tchaj-wan proti snahám ČLR o jeho izolaci.

4. Vzhledem k rostoucímu významu celé oblasti je žádoucí vytvořit dlouhodobou a promyšlenou strategii naší politiky vůči Čínské lidové republice a Tchaj-wanu, včetně argumentační pozice. Čínská lidová republika svou dlouhodobou strategii promyšlenou má a v rámci mezinárodního společenství ji vcelku úspěšně prosazuje. Bez vlastní ucelené strategie a její důsledné implementace budeme vždy pouze reagovat na čínskou pozici a nebudeme moci adekvátně prosazovat své zájmy.